

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

СИДОРОВА Марія Олегівна

УДК 811.112.2'42

**ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ
ВИСЛОВЛЕНЬ З ІМПЛІКАТУРАМИ
У РЕАКТИВНИХ ХОДАХ НІМЕЦЬКОМОВНОГО
ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі німецької філології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
БЕЗУГЛА Лілія Ростиславівна,
професор кафедри німецької
філології та перекладу
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КОЗЛОВСЬКИЙ Віктор Володимирович,
професор кафедри германської філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

кандидат філологічних наук, професор
ЗАСТРОВСЬКА Софія Олександрівна,
завідувач кафедри німецької філології
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Захист дисертації відбудеться 03 грудня 2015 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.27 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. 7-75.

Із дисертацією можна ознайомитися в Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий 30 жовтня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.І. Морозова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

У реферованій роботі представлено результати дослідження реактивних висловлень німецькомовного діалогічного дискурсу, які є носіями актуалізованого імпліцитного смислу.

Поняття діалогічного дискурсу як сукупності середовища, процесу та результату міжособистісної взаємодії (В.В. Козловський, Н.Ф. Гладуш, Л.В. Солощук, Т.В. Чрділелі) ґрунтується на принципі діалогічної природи мови, сформульованому В. фон Гумбольдтом. Діалогічний дискурс постає як методологічний інструмент і репрезентативний матеріал для дослідження багатьох мовних та мовленнєвих явищ, у тому числі імпліцитності.

Вивчення проблем імпліцитності пройшло закономірний шлях від системно-структурних аспектів (О.М. Старикова, М.Ю. Федосюк, Є.Й. Шендельс) до дискурсивно-прагматичних властивостей імпліцитних смислів, що актуалізуються в різноманітних типах дискурсу (Ю.О. Артеменко, Ф.С. Бацевич, О.М. Белозьорова, В.Ф. Велівченко, Н.В. Говоруха, А.М. Ерліхман, Ю.В. Крапива, І.І. Пирог, Г.І. Приходько, О.О. Проценко, О.Є. Ткачук-Мірошніченко, Т.С. Юшина).

У західній прагмалінгвістичній традиції імпліцитні смисли вивчаються з позицій теорії імплікатур Г.П. Грайса. Розглядаються проблеми типології імплікатур (К. Бах, Ю. Гіршберг, Е. Рольф), відмінностей імплікатури від інших типів імпліцитної інформації (С. Кріпке, С. Робертс, С. Соумз), когнітивно-семантичні механізми актуалізації імплікатури в дискурсі (Л. Горн, В. Моч, Д. Шох), а також співвідношення теорії імплікатур із теорією релевантності (Д. Спербер, Д. Уїлсон) та теорією оптимальності (Р. Блутнер). Однак невирішеною залишається проблема залежності семантико-прагматичних властивостей актуалізованих імплікатур від положення висловлення в діалозі.

Це дослідження імплікатур у реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу здійснено в межах дискурсивної лінгвопрагматики, інакше – неокартезіанської, інтерперсональної, макро-, мета- або соціопрагматики. Дискурсивна прагматика вивчає не імплікатури «вирваних» з дискурсу висловлень, як це було на початковому етапі розвитку прагматичного підходу, а реальний дискурс, зафіксований текстом, мовленнєву взаємодію комунікантів із урахуванням багатогранного дискурсивного контексту.

Актуальність роботи визначається дискурсивно-прагматичною спрямованістю дослідження, що відповідає антропоцентричній парадигмі лінгвістики, а також розповсюдженістю імпліцитних смислів

у діалогічному мовленні німецькою мовою та необхідності вивчення взаємозв'язку імплікатури та місця висловлення в структурі діалогу з позицій дискурсивного підходу. Обраний напрямок дослідження робить внесок у вирішення **наукової проблеми** актуалізації імпліцитних смислів у дискурсі.

Зв'язок роботи з науковими планами. Тема дисертації відповідає профілю наукових досліджень, які проводяться на факультеті іноземної філології ХНПУ імені Г.С. Сковороди і кафедрі німецької філології в межах теми «Мови світу: типологічна лінгвістика», номер державної реєстрації 0111U008878.

Об'єктом дослідження є висловлення в реактивних ходах сучасного німецькомовного діалогічного дискурсу, які є носіями актуалізованих імплікатур.

Предмет дослідження складають структурно-семантичні й дискурсивно-прагматичні характеристики висловлень з імплікатами в реактивних ходах сучасного німецькомовного діалогічного дискурсу.

Мета роботи – визначення структурно-семантичних і дискурсивно-прагматичних властивостей висловлень з імплікатами в реактивних ходах сучасного німецькомовного діалогічного дискурсу.

Відповідно до мети, вирішуються такі **завдання**:

- окреслити теоретико-методологічні засади вивчення висловлень з імплікатами в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу;
- розробити дискурсивно-прагматичну методику їхнього аналізу;
- виявити закономірності актуалізації конвенційних та конверсаційних імплікатур у реактивних ходах;
- установити структурно-семантичну специфіку індикаторів цих імплікатур;
- з'ясувати актомовленнєві властивості досліджуваних висловлень;
- охарактеризувати їхній дискурсивно-стратегічний потенціал.

Матеріал дослідження склав масив даних із 3264-х дискурсивних фрагментів, відібраних методом суцільної вибірки із творів сучасної художньої літератури Німеччини, Австрії і Швейцарії загальним обсягом близько 1970 стор., а також із 9-ти сучасних німецькомовних художніх фільмів (78 годин звучання).

Методологічною базою роботи слугують принципи дискурсивної прагмалінгвістики, яка характеризується антропоцентричним підходом до аналізу імпліцитних смислів із урахуванням усього комплексу аспектів їхньої актуалізації в дискурсі – структурно-семантичного, когнітивного,

психологічного, соціокультурного (Л.Р. Безугла, О.І. Морозова, І.П. Сусов, І.С. Шевченко). У теоретичних засадах дослідження інтегровано теорії діалогу, дискурсу, мовленнєвих актів, імплікатур, увічливості та аргументації.

Використовується комплекс дослідницьких **методів**: загальнонаукові (спостереження, опис, індукція, дедукція, інтроспекція) – для відбору й аналізу мовного матеріалу та викладу положень дисертації; лексико-синтаксичний аналіз, включаючи методику структурно-семантичного моделювання, – для встановлення структурно-семантичних властивостей досліджуваних висловлень; аналіз імплікатур та їх експлікація для встановлення особливостей їхньої актуалізації в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу; контекстуальний та інтенціональний аналіз – для виявлення комунікативної інтенції мовця; актомовленнєвий аналіз – для визначення іллокутивних типів досліджуваних висловлень; аналіз дискурсивних стратегій і тактик – для встановлення їхнього стратегічного потенціалу; елементи методу кількісної обробки даних – для встановлення частотності досліджуваних явищ.

У роботі верифіковано дослідницьку **гіпотезу**: Висловлення в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу здатні реалізовувати імпліцитні мовленнєві акти, будучи носіями імплікатур, які актуалізуються на ґрунті вербальних і невербальних індикаторів, демонструючи певний іллокутивний і стратегічний потенціал.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше з позицій дискурсивної прагмалінгвістики встановлено структурно-семантичні, лінгвопрагматичні та дискурсивно-стратегічні властивості висловлень з імплікатами в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу, зокрема вперше: розроблено методику дискурсивно-прагматичного аналізу висловлень з імплікатами в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу; окреслено закономірності актуалізації таких імплікатур; систематизовано їхні індикатори; виявлено іллокутивний та дискурсивно-стратегічний потенціал досліджуваних висловлень.

Наукова новизна роботи може бути узагальнена в таких **положеннях, що виносяться на захист**:

1. Конвенційні й конверзаційні імплікатури, які актуалізуються в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу, виявляють пропозиційну та іллокутивну залежність від ініціального висловлення.
2. Індикаторами конвенційних імплікатур є лексико-граматичні та синтаксичні засоби німецької мови.

2.1. Лексико-граматичні індикатори імплікатур охоплюють імплікативні, фактивні та пресупозитивні дієслова, градуальні частки, прикметники у вищому та найвищому ступенях порівняння, скалярні прислівники, займенники, умовний спосіб дієслова.

2.2. Синтаксичні індикатори імплікатур охоплюють риторичні питання, спонукання й ствердження, умовні речення та протиставні конструкції специфічних моделей.

3. Конверзаційні імплікатури в реактивних ходах демонструють три типи: дедуктивні, індуктивні й абдуктивні. Дедуктивні імплікатури виводяться на основі посилок силогізму, що містяться в ініціальному та реактивному висловленнях, а також у пресупозиційному фонді комунікантів, індуктивні – на ґрунті експлікованого наслідку або причини імпліцитно предикованої дії, абдуктивні – на ґрунті гіпотези в межах дискурсивного контексту.

4. Висловлення з імплікатурами, які є підтримувальними, невідтримувальними та відтермінованими реакціями на мовленнєві акти асертиви, квеситиви, директиви, комісиви та експресиви, реалізують імпліцитні мовленнєві акти асертивного, комісивного, директивного та експресивного типів, а саме підтвердження, заперечення, відповідь, згода, відмова, утішання, виправдання, обвинувачення у відповідь, спростування, емотив у відповідь. Реактивних імпліцитних квеситивів не зафіксовано.

5. Реалізація імпліцитних реактивних мовленнєвих актів зумовлена дискурсивними стратегіями аргументації (тактики обґрунтування та узагальнення), увічливості (тактики ликопідвищення адресата, власного ликозниження та натякання) й вуалювання (тактики власного ликопідвищення, евфімізації, ухилення, ликозниження адресата та ликопідвищення / ликозниження третьої особи). Для реалізації тактик натякання та евфемізації характерні конверзаційні імплікатури, для реалізації решти тактик – як конверзаційні, так і конвенційні імплікатури.

Теоретична значущість дослідження визначається внеском, який воно робить у розвиток дискурсивно-прагматичного напрямку в лінгвістиці. Отримані результати сприяють подальшому поглибленню теорій імплікатур (визначення закономірностей актуалізації імплікатур у реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу), мовленнєвих актів (установлення іллокутивного потенціалу висловлень з імплікатурами в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу), увічливості (виділення тактик увічливості й вуалювання, які є характерними для актуалізації імплікатур у реактивних ходах) та аргументації (встановлення аргументативних тактик, які є характерними для актуалізації імплікатур у реактивних ходах).

Практична цінність роботи обумовлена можливістю використання її положень та висновків у лекційних курсах із теоретичної граматики німецької мови (розділ «Прагматика речення»), загального мовознавства (розділ «Мова і мислення»), теорії комунікації (розділ «Фактор адресата»), спецкурсах з актуальних проблем лінгвістики та дискурсивної лінгвістики, а також у наукових дослідженнях студентів та аспірантів.

Апробацію результатів дослідження здійснено на десяти наукових **конференціях**: семи **міжнародних** (IX Міжнар. наук. конф. «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2010); X Міжнар. наук. конф. «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2011); Українсько-німецька наук. конф. «Semantik und Pragmatik im Spannungsumfeld der germanistischen und kontrastiven Linguistik» (Донецьк, 2012); XII Міжнар. наук. конф. «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2013); XIII Міжнар. наук. конф. «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2014); Міжнар. наук.-пр. конф. «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів» (Львів, 2014); XIV Міжнар. наук. конф. «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2015)), двох **республіканських** (II Всеукр. наук. конф. «Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика» (Харків, 2012); III Всеукр. наук. конф. «Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика» (Харків, 2014)), одній **міжвузівській** (Наук. конф. «Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика» (Харків, 2010)).

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри німецької філології ХНПУ імені Г.С. Сковороди, кафедри німецької філології та перекладу й лінгвістичних семінарах факультету іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна, а також на науковому семінарі в університеті імені Фрідріха Александра Ерланген-Нюрнберг (ФРН, грудень 2010).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлені у 16-ти публікаціях автора, серед яких чотири статті, опубліковані у спеціалізованих виданнях ДАК України, одна закордонна стаття та тези десяти доповідей на конференціях.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, додатку (15 таблиць), переліку наукової літератури (359 позицій), переліку джерел ілюстративного матеріалу (77 позицій). Загальний обсяг дисертації – 259 сторінок, обсяг основного тексту – 197 сторінок. Для ілюстрації положень у тексті роботи наведено 194 дискурсивних фрагменти з масиву емпіричного матеріалу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення, вказано форми апробації та структуру роботи.

Розділ перший «**Теоретико-методологічні засади аналізу висловлень з імплікатурами в реактивних ходах діалогічного дискурсу**» присвячений теоретичному обґрунтуванню дослідження шляхом аналітичних оглядів релевантних проблем та конкретизації термінологічного апарату.

Під *висловленням* розуміємо мовне вираження мовленнєвого акту (далі – МА), яке визначає його межі. Воно може складатися з одного або декількох речень, але при цьому воно повинно мати одну ілюкуцію. Реактивне висловлення характеризується пропозиційним, ілюкутивним та стратегічним зв'язком із попереднім висловленням співрозмовника в діалогічному дискурсі.

Діалогічний дискурс становить мисленнєво-комунікативну мовленнєву діяльність у широкому контексті, що зафіксована діалогічним текстом, тобто тими висловленнями, якими обмінюються комуніканти в ході комунікації. Основні характеристики діалогічного дискурсу – наявність не менше двох співрозмовників та зміна комунікативних ролей.

Мінімальною вільною одиницею діалогічного дискурсу є *дискурсивний хід* – послідовність МА, яка визначається межами мовлення одного комуніканта.

Невід'ємною частиною діалогічного дискурсу є *імплікатури* – імпліцитні смисли висловлень, які інтендуються адресантом та виводяться адресатом. Інтендованість – навмисне передання імплікатур, вважається їхньою головною рисою: висловлюючи *p*, адресант дає можливість адресату зробити висновок, що *q*, хоча й не говорить про це прямо (Г.П. Грайс).

Висловлення з імплікатурами в реактивних ходах діалогічного дискурсу є продуктом реалізації імпліцитних МА різних ілюкутивних типів, а також дискурсивних стратегій і тактик.

Дискурсивною *стратегією* вважається когнітивний план спілкування, за допомогою якого контролюється оптимальне рішення комунікативних завдань мовця (О.С. Іссерс). *Тактика* трактується як мовленнєвий вчинок, що експлікується за допомогою дискурсивного ходу. Стратегії й тактики визнаються інструментами реалізації комунікативної функції мови, яка пов'язана з функцією регуляції міжособистісних взаємовідносин, що відображає їхню інтерактивну природу (І.Є. Фролова).

У реактивних ходах діалогічного дискурсу особлива роль відводиться адресату. *Адресат* – особа або група осіб, яким призначений МА мовця. Беручи до уваги той факт, що в дискурсі відбувається зміна комунікативних ролей, з урахуванням специфіки нашого об'єкта називаємо автора ініціального МА комунікантом 1 (K1), а автора реактивного МА – комунікантом 2 (K2).

Вважаємо, що виділення реактивних МА в окремий іллокутивний тип (як, наприклад, у класифікації Д. Вундерліха) не є доцільним, оскільки критерій положення МА в діалозі не є суттєвим для іллокутивної сили. Спираємося на класифікацію МА Дж.Р. Серля в тих модифікаціях, у яких квеситив виділяється в окремий клас.

Актомовленнева взаємодія ініціальних та реактивних ходів діалогічного дискурсу розглядається з позицій концепції іллокутивного змушення (А.М. Баранов, Г.Є. Крейдлін). Для цього дослідження релевантними є іллокутивно залежні МА, іллокуції яких визначаються іллокуцією МА попереднього ходу.

У розділі другому «**Лінгвопрагматична методика дослідження висловлень з імплікатурами в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу**» обґрунтовується вибір емпіричного матеріалу та описується методична процедура дослідження.

Вибір корпусу обумовлено можливістю та необхідністю залучення літературних діалогів як матеріалу для прагмалінгвістичного аналізу (А. Беттен, С. Білут-Хомплевич, В.І. Лагутін).

Діалоги аналізованого корпусу характеризуються: а) наявністю частой зміни дискурсивних ходів, б) близькістю мовлення персонажів до реального розмовного мовлення німецькою мовою, у тому числі й у різноманітних її регіональних і діалектних формах, в) загальнолюдською тематикою, яка зумовлює високу частотність імплікатур у мовленні персонажів.

Для розрізнення двох рівнів комунікації в художньому діалозі – внутрішньої (персонаж – персонаж) та зовнішньої (автор – читач / глядач), застосовується методика абстрагування від зовнішньої комунікації.

Вибірку склали дискурсивні фрагменти, які становлять суміжні пари (мінімальні діалоги) або секвенції, у межах яких виконуються відношення іллокутивного змушення. Основний принцип вибірки – наявність у одному з реактивних висловлень імплікатури.

У дискурсивні фрагменти, відібрані для аналізу, входять: ініціальний хід (підкреслюється пунктирною лінією), реактивний хід (висловлення з імплікатурою підкреслюється суцільною лінією); за необхідності інші

елементи мовного контексту. Імплікатура експлікується після реактивного висловлення німецькою мовою та позначається знаком $+\rangle$ («впливає конверсаційно») або $+\rangle\rangle$ («впливає конвенційно та конверсаційно»). У квадратних дужках перед дискурсивним фрагментом надається опис дискурсивного контексту в тому разі, якщо він є необхідним для виводу імплікатури, наприклад:

(1) [Роберт розмовляє з лікарем клініки, де знаходиться Пат]

„Kommt sie durch?“ fragte ich. Er betrachtete mich aufmerksam. Ich blickte zur Seite. „Glauben Sie, dass ich solange hier bei Ihnen stünde, wenn sie nicht durchkäme?“ sagte er. ($+\rangle\rangle$ Ich stünde hier nicht, wenn sie nicht durchkäme $+\rangle$ Sie kommt durch) (Remarque)

Процедура дослідження охоплює такі етапи: 1) встановлення критеріїв вибірки, збір емпіричного матеріалу; 2) індуктивне узагальнення матеріалу, формулювання гіпотези дослідження; 3) верифікація гіпотези та систематизація отриманих даних.

Аналіз проводиться на ґрунті паспортних даних кожного дискурсивного фрагмента, які відображають послідовність викладення положень емпіричних розділів дисертації та охоплюють: опис ситуації, характеристику K1 та K2, експліковану імплікатуру та її тип, мовні властивості реактивного висловлення з імплікатурою, іллокутивні характеристики реактивного й ініціального висловлень, тип реакції та реалізовані стратегію й тактику.

Після кожного дискурсивного фрагмента надається формальне вираження актомовленнєвого ініціального й реактивного наповнення ходів, використовуючи символи, які прийняті в логічній семантиці. Наприклад, для дискурсивного фрагмента (1):

IX: $Q(p)$

PX: $Q(q) +\rangle\rangle A(\sim q) +\rangle A(p)$

«В ініціальному ході реалізується МА квеситив із пропозицією p (питання), у реактивному ході на ґрунті експліцитного квеситива з пропозицією q (риторичне питання) реалізується імпліцитний асертив, який заперечує цю пропозицію – $\sim q$, із чого впливає ще одна імплікатура, яка підтверджує вихідну пропозицію ініціального МА – p , тобто імпліцитна відповідь».

Мінімальний діалог (1) становить суміжну пару «питання – відповідь / квеситив – асертив», при цьому відповідь є непрямою, оскільки містить імплікатуру, тому розцінюємо таку реакцію як відкладену. Відповідаючи на питання співрозмовника непрямо, K2 реалізує тактики ухилення та обґрунтування.

Наприкінці із залученням елементів кількісної обробки даних (аналіз відсоткового співвідношення) встановлюються показники частотності досліджуваних явищ.

У розділі третьому «Індикатори імплікатур у реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу» розглядаються лексико-граматичні та синтаксичні індикатори конвенційних імплікатур у реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу, а також дискурсивний контекст як індикатор конверзаційних імплікатур.

Згідно з критерієм конвенційності, імплікатури поділяються на конвенційні (лексико-граматичні та синтаксичні), які мають за індикатори різноманітні мовні засоби, та конверзаційні (дедуктивні, індуктивні та абдуктивні), індикатором яких є дискурсивний контекст.

Дієслова, які виступають індикаторами **конвенційних** імплікатур, мають три семантичних типи – імплікативні (*versuchen, aufhören, scheitern, gelingen* тощо) (2), фактивні (*wissen, begreifen, bedauern* тощо) (3) і пресупозиційні (*suchen, öffnen, fragen, anziehen* тощо) (4):

- (2) „Bist du ein Bester?“ „Ich will es versuchen, Mutter“. (+>> *Ich bin kein Bester*) (Strittmatter)
- (3) „Wie lang ist er denn <der Nil>?“ „Da muss ich erst nachsehen,“ *sagte mein Vater verlegen.* (+>> *Ich weiß nicht, wie lang der Nil ist*) (Weber)
- (4) Janne: Darf ich jetzt gehen?<...> Arno: Wollen Sie sich nicht wenigstens erst mal anziehen?(+>> *Sie sind nicht angezogen* +> *Ziehen Sie sich erst an und dann gehen Sie*) (Bieler)

Їхньою загальною властивістю є наявність у семі пресупозиції, яка здатна актуалізуватися в дискурсі у вигляді імплікатури. Відмінність полягає в тому, що фактивні та пресупозитивні дієслова витримують тест на заперечення, імплікативні – ні. З іншого боку, імплікативні та фактивні дієслова допускають наявність комплімента, який виражено, відповідно, інфінітивним зворотом та підрядним додатковим реченням, а пресупозиційні дієслова такого комплімента не допускають.

Особливістю **градуальних часток** як індикаторів імплікатур є семантичне відношення їхнього фокуса та сфери дії: фокус частки *auch* входить до її сфери дії (5), фокус частки *nur* виключається з її сфери дії (6), сфера дії частки *sogar* впливає з її фокуса (7):

- (5) „Shiatsu?“ *fragte Dr. Stahel durch die runde Öffnung im Massagebett.* „Auch“. (+>> *Ich mache Shiatsu* +> *Außer Shiatsu mache ich andere Massagearten*) (Suter)
- (6) „Sie sind Billionär? *Wie interessant!*“ *Eduard seufzt.* „Nur ein Geschäftsmann mit allen Sorgen eines Geschäftsmannes.“ (+>> *Ich bin*

nicht Billionär) (Remarque)

- (7) „<...> Was er braucht, ist Harmonie“. „Und wo, meinst du, wär die zu finden? Sogar bei Richters darfst du nicht an der schönen Fassade horchen.“ (+>> *Harmonie kann man in keiner Familie finden* +> *Bei Richters ist Harmonie scheinbar*) (Grasmeyer)

Якісні прикметники у вищому та найвищому ступені порівняння є індикаторами імплікатур разом із часовими формами дієслова, наприклад:

- (8) „Leo, wenn du Sorgen hast, dann reden wir darüber“. (+> *Welche Sorgen hast du?*) *Mit plötzlicher Entschlossenheit drehte Leo sich weg und sagte* <...>: „Ich habe eine andere Frau ... kennen gelernt. Um es genau zu sagen: näher kennen gelernt“. (+>> *Ich habe mit einer anderen Frau geschlafen*) (Lind)

Прислівники (*immer, überall, zuerst, nie*) демонструють скалярну семантику та є індикаторами скалярної імплікатури, що має відношення до лінійної множини мовних одиниць, упорядкованих за ступенем інформативності (С. Левінсон). Наприклад, прислівник *zuerst* розташований на шкалі часової послідовності дій *zuerst – dann – nachher – schließlich – anschließend – endlich*:

- (9) Fary: Kannst du mi bis übermorgen a Geld leihn? <...> Reicher mit bewusster Miene: Aber zuerst eß i die Eierspeis fertig. (+>> *Danach werde ich dir das Geld leihen*) (Bauer)

Особливість виведення імплікатури на ґрунті індикатора-займенника залежить від його виду: неозначено-особові, негативні та присвійні займенники корелюють із семантикою відповідної лексеми в ініціальному висловленні, особові займенники демонструють семантику протиставлення, вказівні – індукують скалярну імплікатуру (10):

- (10) Malonco wandte sich dem Narbengesichtigen zu. „Glaubst du immer noch, du kämst auch jetzt über den Bach?“ <...> „Ich komme über jedes Wasser, über das du kommst“, entgegnete der Narbengesichtige gleichgültig. (+>> *Ich komme auch jetzt über diesen Bach*) (Klein)

Умовний спосіб дієслова (*Konditionalis I* та *Präteritum Konjunktiv*) використовується К2 для передачі імплікатури в простих вільно оформлених та клішованих реченнях:

- (11) „Bist du religiös?“ Sonia überlegte. „Ich wäre es gerne“. (+>> *Ich bin nicht religiös*) (Suter)

Риторичні питання, твердження й спонування становлять фразеошаблони специфічної структури та характеризуються переосмисленням пропозиції. У риторичних питаннях індикаторами

є також модальні частки та дієслова, узагальнювальні прислівники й займенники, найвищий ступінь порівняння, умовний спосіб (7), парентезні елементи (1, 7), еліпсис (13):

(12) „Habe ich mir zehn Wochen lang mit einem Psychopaten Liebesbriefe geschrieben? O Fährmann, ich schäme mich so!“ „Also Eva, jetzt mach mal halblang. Weißt du, wie viele Seemänner es auf der Welt gibt?“ (+>> Es gibt viele Seemänner +> Das ist nicht Joachim +> Du solltest dich nicht schämen) (Lind)

(13) scott: kaffee? <...> amy: warum nicht? (+>> Mach mir Kaffee) (Harbecke)

Риторичні твердження демонструють чотири семантичні моделі:

1) Ich werde p +>> Ich werde $\sim p$; 2) Als ob p +>> $\sim p$; 3) Als $\sim p$ +>> p або Als p +>> $\sim p$, 4) p möchte ich sehen +>> $\sim p$, наприклад:

(14) Moritz liest: „<...> ist der Vorstand einstimmig zur Auffassung gelangt, daß die Ausstellung <...> dem kritischen Kunstverständnis unserer Mitbürger in keiner Weise gerecht wird“ ... Na ja. Martin: Kritische Mitbürger? Die möcht ich sehen. (+> Es gibt keine kritischen Mitbürger) (Strauß)

(15) Szamek unterbricht sie: Weil wir sparen müssen – spa-ren! (+> Du sparst nicht) Vergiß das nicht gefälligst! Eva: Als tät ich nicht sowieso sparen. (+> Ich spare eben) (Horvath)

Індикатором імплікатури у **риторичних спонуваннях** є структура спонукального речення та частки *nur, noch*:

(16) Ernst: Bitte lassen Sie sich hier nicht weiter sehen. Albert: Jetzt sagen Sie mir nur noch, dass ich ein neues Leben beginnen soll. (+>> Sagen Sie mir nicht, dass ich ein neues Leben beginnen soll +> Sie sind nicht die Person, deren Meinung für mich wichtig ist +> Deshalb werde ich mich hier sehen lassen) (Horvath)

Умовне речення є індикатором імплікатури п'яти структурних типів:

1) $p?$ – Wenn p , dann q +>> $\sim p$; 2) $p?$ – Wenn $\sim p$, dann q +>> p ; 3) $p?$ – Wenn nur p , dann q +>> $p \& r$; 4) $p?$ – Wenn q +>> Wenn q , dann p ; 5) p – Wenn q +>> $\sim q$, наприклад:

(17) „Ich soll also den Jungen hüten?“ „Auch wieder falsch. Wenn's nur ums Behüten ginge, wär' er im Heim am besten aufgehoben.“ (+>> Es geht nicht nur um Behüten +> Du sollst den Jungen nicht nur hüten +> Du sollst ihn auch wie ein Vater erziehen) (Grasmeyer)

Структури протиставлення, які є емотивними фразеологізмами, за засобом утворення поділяються на дві групи: 1) такі, що виникають безпосередньо на базі ініціального ходу; 2) такі, що не використовують лексичного матеріалу зі складу ініціального ходу, та мають три моделі:

1) *Ich und p?* +>> *Ich ~p*; 2) *Ich und nicht p?* +>> *Ich p*; 3) *Du und p?* +>> *Du kannst ~p*, наприклад:

(18) – *Tun Sie mir einen Gefallen!* – *Ich und die Bullen unterstützen?*
(+>> *Ich werde die Bullen nicht unterstützen*) („*Whitchblade*“)

Дедуктивні імплікатури виводяться на ґрунті посилок логічного силіогізму, які містяться в мовному контексті та в пресупозиційному фонді. Наприклад, відповідь на запитання виводиться на підставі двох посилок ентимеми: 1) повідомлення K2 про те, що йдеться про ірландську історію, 2) спільного знання, що всі ірландські історії закінчуються погано:

(19) „*Gab es ein Happy End?*“ „*Es ist keine amerikanische Geschichte, sondern irische*“. (+> *Es gab kein Happy End*) („*Vertrauter Feind*“)

Індуктивні імплікатури виводяться на основі закону достатньої підстави, в якості якої виступає вказівка на наслідок (20) або причину (21) дії:

(20) „*Du stinkst, als hättest du eine Gindestille besichtigt. Riecht die Leiche sehr nach Gin?*“ „*Ich habe das Badezimmerfenster geöffnet*“. (+> *Denn die Leiche riecht sehr nach Gin*) (Ecker)

(21) Quitt: *Was darf ich euch anbieten? Klaren Schnaps oder Cognac?* Koerber-Kent: *Das verträgt mein Magen nicht.* (+> *Deshalb bieten Sie mir nichts an*) (Handtke)

Абдуктивні імплікатури базуються на гіпотезах у межах дискурсивного контексту:

(22) Franz: „*Augenlicht*“, *origineller Name für ein Restaurant.* Answald: *Ja. Da bekommst du eine erstklassige Seezunge in Wacholdercreme.* (+> *Das ist ein Fischrestaurant*) Franz: *Ich mache mir so gut wie nichts aus Fisch.* Answald: *Im „Augenlicht“ gibt es nur Fisch.* Franz: *Tatsächlich? Das hatte ich mir nun gerade nicht vorgestellt.* (Strauß)

Абдуктивні імплікатури є найбільш залежними від дискурсивного контексту, тому їхній висновок є найменш однозначним.

У розділі четвертому «**Дискурсивно-прагматичні властивості висловлень з імплікатурами в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу**» встановлюється іллокутивний та стратегічний потенціал висловлень з імплікатурами в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу.

Актомовленневий аналіз висловлень з імплікатурами зосереджено на: а) іллокуції ініціального та реактивного МА; б) семантичних властивостях імплікатури; в) типах актомовленневої реакції, які визначаються згідно з критерієм прогнозованості та переваги для K1 – підтримувальної, невідтермінованої та відтермінованої (А.Б. Цуї).

Висловлення-реакції на **квеситив** реалізують імпліцитні МА директиви (17) та асертиви – непрямі відповіді (1, 2, 3, 5, 6, 8, 10, 11, 19, 20) – на ґрунті експліцитних асертивів, експресивів та квеситивів з можливою супутньою експресивною іллокуцією.

Імплікатури відповідей на спеціальне питання мають два семантичних типи: 1) заповнення відсутнього елемента запитуваної пропозиції, вираженого питальним словом (8), та 2) заперечення пресупозиції питання (3). У першому випадку реалізується відтермінований реактивний МА, в другому – непідтримувальний.

Імплікатури відповідей на загальні питання, що становлять відтерміновані реактивні МА, мають три семантичних типи: 1) обґрунтування позитивної або негативної відповіді (1, 10, 19), 2) специфікація відповіді (5, 6, 11, 20), 3) наслідок з оцінки питання (2).

Висловлення-реакції на **комісив** реалізують МА відмови (деклінативи) та згоди. МА **деклінатив** є відтермінованим МА та передбачає імплікатуру, що ґрунтується на причині відмови, та імпліцитну директивну іллокуцію, яка виражена експліцитним асертивом або квеситивом.

Згода як відтермінована реакція на комісив є МА з імплікатурою двох семантичних типів – узагальнення й метакомунікативного коментарю (13) – та імпліцитною директивною іллокуцією, вираженою експліцитним асертивом або квеситивом.

Як реакція на **директив** реалізується МА комісивного типу – імпліцитні МА відмови та згоди. **Відмови** на директив є непідтримувальними реакціями, мають імпліцитну комісивну або директивну іллокуцію, виражену експліцитною асертивною іллокуцією з можливою супутньою експресивною іллокуцією, та імплікатури п'яти семантичних типів (причина відмови, заперечення пресупозиції, відсилання до спільного знання, несумісність дій (16), негативна оцінка ініціального МА (18), інформування).

У разі **згоди** з директивом К2 висловлює імпліцитну комісивну іллокуцію на ґрунті експліцитної асертивної, директивної та експресивної іллокуції. Імпліцитні МА з імплікатурами таких семантичних типів, як позитивне ставлення до предикованої дії, причина згоди, завірення в щирості та генералізація, є підтримувальною реакцією, імпліцитні МА з імплікатурою, яка базується на констатації умови згоди (4), – відтермінованою реакцією.

Як реакція на **асертив** реалізуються імпліцитні МА заперечення та підтвердження. МА заперечення є непідтримувальною реакцією та має два види: 1) емоційне заперечення, яке полягає у вираженні невіри у стан

справ, представлений пропозицією ініціального МА (14); 2) раціональне заперечення, яке передбачає експлікацію логічного аргументу, який нівелює стан справ, представлений в ініціальному МА (7). При цьому реалізується експліцитний експресив або асертив.

Підтвердження становить підтримувальну реакцію на МА асертив та є імпліцитним МА асертивом (22) або директивом, який виражений на ґрунті експліцитного асертива.

Серед реакцій на **експресив** виділяємо реакції на негативний евалюатив (звинувачення) та реакції на емотив (вираження емоцій). При цьому реактивні висловлення реалізують імпліцитні асертиви, експресиви та директиви на ґрунті експліцитних асертивів, директивів та квеситивів. МА звинувачення може викликати підтримувальну реакцію – підтвердження, та непідтримувальну – МА виправдання, звинувачення у відповідь, спростування (15), емотив у відповідь.

МА вираження негативних емоцій передбачає підтримувальну реакцію – МА утішання (12), МА вираження позитивних емоцій – підтримувальну емотивну реакцію.

До вживання висловлень з імплікатурами в реактивних ходах діалогічного дискурсу К2 спонукають **стратегії** аргументації, ввічливості та вуалювання. Для стратегії **аргументації** характерними є тактики обґрунтування та узагальнення. Тактика обґрунтування (1, 17, 19, 21) використовується в разі реалізації МА заперечення як реакції на асертив (припущення, констатація), непрямой відповіді як реакції на квеситив, відмови як реакції на комісив (офератив) та директив (пропозиція), згоди як реакції на директив (прохання) та виправдання як реакції на експресив (звинувачення). Тактика узагальнення (10) використовується в разі реакції на МА квеситиви в непрямих відповідях, на МА директиви та оферативи у згодах, а також на МА експресиви у виправданнях. Стратегія **ввічливості** зумовлює реалізацію тактик ликопідвищення адресата (4, 12, 13) (відповідь, заперечення та відмова як реакції на МА квеситиви, асертиви, директиви та комісиви), власного ликозниження (6) (відповідь та відмова як реакції на МА квеситиви, директиви та комісиви) та натякання (22) (відповідь, заперечення, згода, звинувачення та підтвердження як реакції на МА всіх розглядуваних іллокутивних типів). Стратегія **вуалювання** передбачає тактики власного ликопідвищення (5, 9, 15, 18, 20) (згода з МА директивом, відповідь на питання та виправдання як реакція на МА звинувачення), евфемізації (8) (підтвердження, відповідь, звинувачення як реакції на МА асертиви, квеситиви та експресиви), ухилення (1, 2, 3, 11) (непряма

відповідь на питання), ликозниження адресата (16) (заперечення, відповідь, відмова та емотивна реакція на МА асертиви, квеситиви, директиви та експресиви) та ликопідвищення / ликозниження третьої особи (7, 14) (реакції на МА асертиви, квеситиви та директиви). При цьому стратегії й тактики здатні суміщатися (1).

Для реалізації тактик натякання та евфемізації використовуються висловлення тільки з конверзаційними імплікатурами, для реалізації решти тактик характерні як конверзаційні, так і конвенційні імплікатури.

ВИСНОВКИ

Висловлення в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу актуалізують імплікатури – конвенційні, які мають лексико-граматичні та синтаксичні індикатори, та конверзаційні, які виводяться тільки на ґрунті дискурсивного контексту.

Мовними індикаторами конвенційних імплікатур є імплікативні, фактивні та пресупозиційні дієслова, градуальні частки *auch, nur, sogar*, прикметники у вищому та найвищому ступені порівняння (*gut, gern, nah*), прислівники зі скалярною семантикою (*immer, überall, zuerst, nie*), неозначено-особові, вказівні, заперечувальні, присвійні та особові займенники, дієслова в умовному способі (*Konditionalis I, Präteritum Konjunktiv*), риторичні питання, спонукання й твердження, умовні речення та протиставні структури специфічних моделей.

Конверзаційні імплікатури мають три типи: дедуктивні, які виводяться на ґрунті посилок силогізму; індуктивні – на ґрунті експлікації наслідку або причини, та абдуктивні – на ґрунті гіпотези в межах дискурсивного контексту.

При цьому реалізуються МА асертивного, комісивного, директивного та експресивного типів, які є підтримувальними, непідтримувальними та відтермінованими реакціями на асертиви, квеситиви, директиви, комісиви й експресиви. Імпліцитних квеситивів не зафіксовано.

Реалізація реактивних імпліцитних МА зумовлена стратегіями аргументації (тактики обґрунтування та узагальнення), ввічливості (тактики ликопідвищення адресата, власного ликозниження, натякання) та вуалювання (тактики власного ликопідвищення, евфемізації, ухилення, ликозниження адресата та ликопідвищення / ликозниження третьої особи). Для реалізації тактик натякання та евфемізації характерні конверзаційні імплікатури, для реалізації решти тактик – як конверзаційні, так і конвенційні.

Результати дослідження відкривають перспективи для подальшого вивчення реактивних ходів діалогічного дискурсу та актуалізації в них імплікатур на матеріалі різних мов: поглиблення аналізу мовних індикаторів імплікатур, розгляд національно-культурної специфіки їхньої актуалізації, а також розгляд релевантних проблем у діахронічному та зіставному аспектах.

Основні положення роботи відображені у таких публікаціях:

1. Сидорова М.О. Имплицитные речевые акты в реактивных ходах немецкоязычного дискурса / М.О. Сидорова // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2009. – № 867. – С. 44–48.
2. Сидорова М.О. Типы скрытых смыслов в реактивных ходах вопросно-ответных пар немецкоязычного диалогического дискурса / М.О. Сидорова // Функциональная лингвистика. – № 2, том 2. – Симферополь, 2011. – С. 181–183.
3. Sydorova M.O. Reaktionen im Dialog: Logisch-pragmatischer Ansatz / М.О. Sydorova // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах. – Вип. 26. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – С. 85–91.
4. Сидорова М.О. Условное предложение как индикатор дискурсивной имплицитур / М.О. Сидорова // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. – Випуск 8, том 1. – Одеса : 2014. – С. 175–177.
5. Сидорова М.О. Лексико-грамматические имплицитур в реактивных ходах диалогического дискурса немецкого языка / М.О. Сидорова // Нова філологія. – № 66. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – С. 203–208
6. Сидорова М.О. Риторические вопросы в реактивных ходах дискурса / М.О. Сидорова // Language und Literature in the contemporary Paradigm of scientific knowledge. – Yerevan : Lusakn, 2015. – P. 28–33.
7. Сидорова М.О. Типы скрытых смыслов в вопросно-ответных единствах немецкоязычного диалогического дискурса / М.О. Сидорова // Германістика у ХХІ столітті: когнітивні, соціо- та прагмалінгвістика : тези доп. Всеукр. наук. конф. германістів. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – С. 80–82.
8. Сидорова М.О. Иллокутивные свойства реактивных речевых актов с имплицитур / М.О. Сидорова // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. IX наук. конф. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – С. 273–275.
9. Сидорова М.О. Имплицитное выражение несогласия в немецкоязычном диалогическом дискурсе / М.О. Сидорова //

- Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. X наук. конф. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – С. 265–266.
10. Сидорова М.О. Виды диалогических реакций с позиции логики и прагматики / М.О. Сидорова // Германістика у ХХІ столітті: когнітивні, соціо- та прагмалінгвістика : тези доп. II Всеукр. наук. конф. германістів. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – С. 145–146.
  11. Sydorova M.O. Logisch-pragmatische Aspekte der Analyse von dialogischen Reaktionen / M.O. Sydorova // Semantik und Pragmatik im Spannungsfeld der germanistischen und kontrastiven Linguistik. – Donezk : Nat. Univ., 2012. – S. 185–186.
  12. Сидорова М.О. Импликатуры в ответных реакциях немецкоязычного диалогического дискурса / М.О. Сидорова // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XII наук. конф. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 281–282.
  13. Сидорова М.О. Прагматика риторических вопросов в реактивных дискурсивных ходах / М.О. Сидорова // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XIII наук. конф. – Ч. 2. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 97–99.
  14. Сидорова М.О. Синтаксические импликатуры высказываний-реакций в немецкоязычном диалоге / М.О. Сидорова // Германістика у ХХІ столітті: когнітивні, соціо- та прагмалінгвістика : тези доп. III Всеукр. наук. конфер. германістів. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 82–83.
  15. Сидорова М.О. Лексико-граматичні імпликатури в реактивних ходах діалогічного дискурсу / М.О. Сидорова // Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів : тези доп. Міжнар. наук.-пр. конф. – Львів : Логос, 2014. – С. 116–117.
  16. Сидорова М.О. Дискурсивно-стратегические свойства высказываний с импликатурами в реактивных ходах немецкоязычного диалогического дискурса / М.О. Сидорова // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XIV наук. конф. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 211–212.

АНОТАЦІЯ

Сидорова М.О. Лінгвопрагматичні властивості висловлень з імплікатурами у реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний

університет імені В.Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2015.

Дисертацію присвячено встановленню лінгвопрагматичних властивостей висловлень з імплікатурами в реактивних ходах німецькомовного діалогічного дискурсу. Досліджувані імплікатури демонструють два типи – конвенційні, що мають лексико-граматичні й синтаксичні індикатори, та конверзаційні (дедуктивні, індуктивні, абдуктивні), що виводяться на ґрунті дискурсивного контексту. При цьому реалізуються імпліцитні мовленнєві акти асертивного, комісивного, директивного й експресивного типів, які є підтримувальними, непідтримувальними й відтермінованими реакціями на асертиви, квеситиви, директиви, комісиви й експресиви. Реалізацію реактивних імпліцитних мовленнєвих актів зумовлено стратегіями аргументації, увічливості та вуалювання.

Ключові слова: діалогічний дискурс, імплікатура, імпліцитний мовленнєвий акт, індикатор, реакція, стратегія.

АННОТАЦИЯ

Сидорова М.О. Лингвопрагматические свойства высказываний с импликатурами в реактивных ходах немецкоязычного диалогического дискурса. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2015.

Диссертация посвящена установлению лингвопрагматических свойств высказываний с импликатурами в реактивных ходах немецкоязычного диалогического дискурса. Исследуемые импликатуры демонстрируют два типа – конвенциональные, имеющие лексико-грамматические и синтаксические индикаторы, и конверсационные (дедуктивные, индуктивные, абдуктивные), выводящиеся на основе дискурсивного контекста. При этом реализуются имплицитные речевые акты асертивного, комиссивного, директивного и экспрессивного типов, которые являются поддерживающими, неподдерживающими и отсроченными реакциями на асертивы, квеситивы, директивы, комиссивы и экспрессивы. Реализация реактивных имплицитных речевых актов обусловлена стратегиями аргументации, вежливости и вуалирования.

Ключевые слова: диалогический дискурс, импликатура, имплицитный речевой акт, индикатор, реакция, стратегия.

ABSTRACT

Sydorova M.O. Linguistic and pragmatic properties of utterances with implicatures in responsive moves of German dialogical discourse. – Manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Vasyl Karazin National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2015.

The paper analyses linguistic and pragmatic properties of utterances with implicatures in responsive moves of German dialogical discourse.

The implicatures of utterances in responsive moves of dialogical discourse demonstrate propositional and illocutionary dependence upon the initial utterance.

In dialogical discourse the responsive utterances actualise conventional and conversational implicatures. The former have lexical and grammatical or syntactic indicating devices. The latter have no linguistic indicating devices and are derived from the discursive context.

Three types of conversational implicatures are distinguished. They are deductive, which are derived from a syllogism, inductive, which have cause and consequence underpinnings, and abductive, which are built on a hypothesis in terms of the discursive context.

Linguistic indicating devices of conventional implicatures in German dialogical discourse include implicative, factive and presuppositional verbs, restrictive particles, adjectives in comparative and superlative degrees, scalar adverbs, indefinite personal, demonstrative, negative, possessive and personal pronouns, verbs in the Subjunctive (*Konditionalis I* and *Präteritum Konjunktiv*), rhetorical question, statements and inducements (clichés with specific structures), conditional clauses (complete and elliptic), and contradistinction structures.

The implicative, factive and presuppositional verbs have as a common feature a presupposition in their seme, which can be actualized in discourse as an implicature. The nature of this presupposition serves as their differentiation criterion. The the presuppositional and factive verbs pass the negation test, but the implicative do not. On the other hand, the implicative and factive verbs have an infinitive phrase or object clause as a complement, whereas presuppositional verbs do not.

Restrictive particles as implicature indicating devices have a specific relationship between their sphere and focus. The focus of the particle *auch* is included to its sphere; the focus of the particle *nur* stays beyond its sphere; the sphere of the particle *sogar* follows from its focus.

Adjectives in comparative and superlative degrees together with verb tense forms serve as implicature indicating devices in responsive utterances of German dialogical discourse

The adverbs *immer*, *überall*, *zuerst*, *nie* indicate the scalar implicature.

Rhetoric statements are structured according to four structural models:

1) *Ich werde p* +>> *Ich werde ~p*; 2) *Als ob p* +>> *~p*; 3) *Als ~p* +>> *p* or *Als p* +>> *~p*, 4) *p möchte ich sehen* +>> *~p*.

Conditional clauses demonstrate five structural models: 1) *p?* – *Wenn p, dann q* +>> *~p*; 2) *p?* – *Wenn ~p, dann q* +>> *p*; 3) *p?* – *Wenn nur p, dann q* +>> *p&r*; 4) *p?* – *Wenn q* +>> *Wenn q, dann p*; 5) *p* – *Wenn q* +>> *~q*.

Contradistinction structures follow three models: 1) *Ich und p?* +>> *Ich ~p*; 2) *Ich und nicht p?* +>> *Ich p*; 3) *Du und p?* +>> *Du kannst ~p*

In responsive moves, the utterances with implicatures actualise implicit speech acts of assertive, commissive, directive and expressive types, which are viewed as supporting, non-supporting or deferred reactions to assertive, commissive, directive and expressive speech acts.

The responsive implicit speech acts realisation is stipulated by the strategies of argumentation, politeness and fogging. The strategy of argumentation is implemented through two discursive tactics, that of justification and generalization. The strategy of politeness is pursued through three tactics: maintaining the face of the addressee, threatening the face of the addresser and hinting. The strategy of fogging presupposes five types of tactics: maintaining the face of the addresser, using euphemisms, avoidance, threatening the face of the addressee and maintaining/threatening the face of the third person. Hinting and using euphemisms are distinct by conversational implicatures; the rest of the tactics can be realised either in the utterances with conventional or conversational implicatures. The strategies and tactics can be combined in one utterance.

Key words: dialogical discourse, implicature, indicating device, implicit speech act, tactics, strategy.

Підписано до друку 26.10.2015.
Формат 60 x 90/16. Друк ризографічний.
Гарнітура Times New Roman.
Зам. 1908/2015. Ум. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Ціна договірна.

Надруковано ФОП Сверделов М.О.
м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 24, корп. А, кв. 33.
Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО № 971661 від 13.12.2005.